

Hoofdstuk 4

Vrije School en Boerderijschool

levend leren in een authentieke omgeving

4

■ Vrije school de IJssel

Achtergrond

De IJsselschool voor primair onderwijs in Zutphen is een Vrije School. Dit betekent dat de vrije pedagogiek en de antroposofie belangrijke onderdelen zijn van de identiteit. Er wordt onderwijs gegeven aan kinderen van vier tot twaalf jaar, met periodeonderwijs, vaklessen en jaaractiviteiten. Met leraren die enkele jaren met een klas meegaan. Met kinderen die deels hun eigen leermateriaal maken. Uitgangspunt van de school is dat ieder mens een volstrekt uniek individu is. De school werkt eraan om het unieke dat ieder mens in zich draagt naar boven te halen en te laten uitgroeien.

Ouders en leraren zijn partners. Dat wil zeggen dat kinderen aan de omgang van volwassenen in de school ervaren wat het is om met elkaar een gemeenschap te vormen en te bouwen aan een gemeenschap.

Een ontwikkeling die door iedereen in de school (leraren, schoolleider, ouders en kinderen) wordt gewenst is het 'buitenleren', het leren in het echte leven. De school vindt het voor de ontwikkeling van de kinderen belangrijk dat zij de gelegenheid krijgen om de omgeving te verkennen en om zichzelf te leren kennen in wisselwerking met de omgeving (sociale, fysieke en culturele omgeving).

Een onderdeel van het buitenleren is de Boerderijschool. Groep 5 gaat ongeveer twintig dagdelen in het jaar op een nabijgelegen boerderij werken en leren. De boerderij is een rijke en krachtige leerplek voor het leren over duurzame ontwikkeling. Het is een omgeving die betekenisvol is voor de kinderen en zinvol vanuit het oogpunt van de school.

Kernwaarden en basisbehoeftes

Bij de inrichting van het onderwijs laat de school zich leiden door de natuurlijke behoefte aan dag-, week- en jaarritme van het opgroeiende kind. Herhaling geeft herkenning en herkenning geeft veiligheid en biedt mogelijkheden voor verdieping van ervaringen. Ook wordt het belangrijk gevonden om kinderen in beweging te brengen en te houden. Niet alleen mentaal, maar ook fysiek. Kinderen worden in buitenactiviteiten, zoals de Boerderijschool uitgedaagd om actief te zijn. Leren doe je met hoofd, hart en handen. Ruimte voor jezelf en respect voor de ander (mens en natuur) zijn de kernwaarden die de school aan de leerlingen wil meegeven.

Opgroeien in verbondenheid

De Vrije school wil in haar onderwijs een herinnering verzorgen aan al het voorgaande van de mensontwikkeling. Vier tot vijf generaties geleden waren de meeste mensen tuinders of boeren. De school wil de kinderen voorgaan in het verzorgen van de aarde.

Ze wil kinderen leerervaringen geven in een gezonde en rijke omgeving en wil ze besef geven over de samenhang in de wereld, door ze te laten ervaren hoe aarde, natuur, voedsel en de mens met elkaar verbonden zijn.

Als kinderen vertrouwd raken met de natuur, kunnen zij leven vanuit hoop in plaats van wanhoop. Als zij de natuur met haar oorzaak en gevolg hebben leren kennen en liefhebben, kunnen zij met creatieve ideeën en oplossingen voor milieuvragen komen.

De school wil de kinderen voorbereiden op een samenleving waar ze zelf deel van uit maken en waarin ze samen met anderen verantwoordelijkheid nemen voor de behoeften van mens en natuur. Bij het leren in echte leven krijgen de kinderen de gelegenheid om zelf waarden te ontwikkelen en zijn deze onderwerp van gesprek. Bijvoorbeeld in gesprekken naar aanleiding van het leren op de boerderij en het slachten van vee voor het vlees.

Buiten – klaslokaal

Het 'buitenleren' loopt als een rode draad door de school. De school heeft al geruime tijd een buitenruimte vol natuurlijke speelelementen. De conciërge, die tevens tuinarchitect is, heeft dit natuurrijke speel- en leerlandschap ontworpen en aangelegd. In de groene speelplaats is altijd wat te ontdekken. Iedere groep heeft een buitenactiviteit: in de natuur, in de schooltuin en op de Boerderijschool. De kleuterleerkrachten zijn enkele jaren geleden vol enthousiasme begonnen met een buitendag. Iedere week, het hele jaar door, werken en spelen ze met de kleuters een hele ochtend of dag buiten.

Eens in de drie weken gaat een kleuterklas naar de Kaardebol, het Zutphense centrum voor Duurzaamheid. Daar hebben ze een eigen tuintje en kunnen zij gebruik maken van de vuurplaats en de leemoven om brood te bakken. De kinderen genieten volop. Ook groep 3 gaat eens per drie weken naar de Kaardebol. Alle klassen gaan regelmatig op excursie. Vaak houdt de excursie verband met de lesstof: de bakker, de molenaar, het bos, een wandeling door de wijk of het beklimmen van een toren. Groep 5 gaat twintig dagdelen naar de Boerderijschool. Ze leren door mee te werken met alle voorkomende werkzaamheden. Het thema boerderij is onderdeel van de lesstof in groep vijf. Groep 7 en 8 hebben wekelijks tuinbouwlessen in de schooltuin en groep 8 gaat drie dagen naar een prehistorisch kamp.

■ Duurzame ontwikkeling als kern van het onderwijs

Het begrip duurzame ontwikkeling

Bij duurzame ontwikkeling gaat om een balans tussen mens, natuur en milieu, economie en welvaart. De school richt zich op een samenleving waar mens en natuur centraal staan in plaats van geld en bezit. De inhoud van het begrip duurzame ontwikkeling raakt de kern van de school. Duurzame ontwikkeling sluit aan bij de uitdaging om 'mens' te zijn in deze tijd. Uitgangspunt van de school is dat de mens in deze tijd zijn manier van leven

fundamenteel moet heroverwegen. Ervaringen van verbondenheid zijn cruciaal om tot nieuwe prioriteiten te komen. De taak van de school is om kinderen te begeleiden om in de wereld te staan, er te willen leren en verantwoordelijkheid te willen dragen. De school vindt het belangrijk dat leerlingen de gelegenheid krijgen om relaties met de natuur (planten, dieren) op te bouwen en zich te verbinden met de wereld. Kinderen zijn meestal nog open en ontvankelijk naar hun omgeving. Ervaringen in de jeugd met de natuur leggen een basis voor de omgang met de omgeving in het latere leven.

Een concrete invulling

De school geeft een concrete, praktische invulling aan duurzaamheid. De aandacht voor duurzaamheid start door naar buiten te gaan, naar plekken waar iets te beleven valt, waar kinderen levensecht leren, kunnen ervaren en actief werken. Hierbij wordt een nieuwsgierige, onderzoekende houding gestimuleerd. Vanuit de leerervaringen in het echte leven ontstaan vragen en groeit inzicht en kennis. Er worden problemen gesignaleerd en oplossingen aangedragen. Het kritisch denken en het leren maken van bewuste keuzes wordt gestimuleerd. Kinderen leren zorgdragen voor hun leefomgeving, leren écht samenwerken en zich verantwoordelijk te voelen voor eigen handelen. Door op school te reflecteren op de ervaringen in het echte leven, de verbinding met leerstofinhouden en de opbouw van leerlijnen wordt een verdiepingsslag gemaakt.

Voorbeelden van leerervaringen

- 1 Het leven aan den lijve ervaren, onder andere het weer, fysieke inspanning en vermoeidheid, ritme en de seizoenen, belevenissen rond geboorte en dood, groei en bloei, leegte en braak liggen; het werken met planten en dieren; het omgaan met de aarde, voedsel en materialen
- 2 Verbondenheid met mensen, plekken, planten en dieren;
- 3 Ontdekkend en onderzoekend leren;
- 4 Verwondering;
- 5 Betrokkenheid bij de dingen waarmee ze bezig zijn;
- 6 Persoonlijk betekenis in onderwerpen en thema's;
- 7 Ervaringen waarbij persoonlijke kernkwaliteiten en vaardigheden van de kinderen worden aangesproken;
- 8 Samen leren, samenleven en samenwerken;
- 9 Ervaringen in levensechte contexten: leerplaatsen buiten de school, zoals bedrijven, instellingen en natuurcentra;
- 10 Ervaringen met verschillende ontmoetings- en reflectievormen: meningsvormende kringgesprekken, het vertellen van en luisteren naar verhalen, rollenspel, experimenteren;
- 11 Zorg dragen voor natuur en milieu: aandacht voor landbouw, natuur en milieu verbonden met de inhouden van het onderwijs.

Integrale thema's

Duurzame ontwikkeling is op school geen apart vak. Het maakt deel uit van diverse leergebieden. In het onderwijs overlappen de thema's duurzame ontwikkeling, natuur en milieu educatie (nme), wereldoriëntatie en burgerschapsvorming elkaar. In het leerplan, waarbij het leren in levensechte contexten een belangrijke plaats inneemt, komen deze domeinen geïntegreerd aan bod. De kerndoelen van wereldoriëntatie, nme en burgerschapsvorming komen terug in leergebieden: leefomgeving (aardrijkskunde, geschiedenis, natuur en techniek), kunst (muziek, tekenen), beweging (toneel, euritmie, spel), levenskunst (religie, verhalen, filosofie), de vaklessen en in het periodeonderwijs. Door de hele schooltijd heen is er aandacht voor kennis van de leefomgeving. In de lagere klassen gebeurt dit door naar buiten te gaan en op een speelse manier de interesse voor de omgeving waarin wij leven te wekken. In de hogere klassen (vanaf groep 5) krijgt dit vorm binnen de vakken heemkunde, aardrijkskunde, geschiedenis, natuur en techniek. Dan wordt bijvoorbeeld ingegaan op verschillende omstandigheden waarin mensen leven en werken; spanningsveld natuur en cultuur; plant -en dierkunde; relatie mens, plant en dier; techniek. Kerndoelen van burgerschapsvorming komen met name terug in het leergebied levenskunst (religie, verhalen, filosofie): in de verhalen die worden verteld onder andere uit het Oude Testament, Noorse Mythologie en Griekse Mythologie; in het filosoferen naar aanleiding van verhalen bijvoorbeeld over goed en kwaad; in het kennismaken met de belangrijkste wereldgodsdiensten; in de aandacht voor het ritme in het jaarverloop (zaaien en oogsten) en de jaarfeestvieringen; in de gewoontes in de klas en op het plein; in de aandacht voor zorg voor jezelf, de woon- en schoolomgeving en de natuur; in het nadenken over sociaal gedrag en overzien van consequenties en in gesprekken over kwaliteit en het geven van een kwalitatief oordeel.

■ Duurzame ontwikkeling en de Boerderijschool

Drie P's op de Boerderijschool

Op de boerderij nemen de kinderen deel aan werkzaamheden in het maatschappelijk - economisch veld. Het is een heel serieuze setting voor de kinderen. De wereld van het voedsel en de agrariërs die afhankelijk zijn van wat de aarde oplevert.

People

De kinderen werken met de agrariërs mee met alle voorkomende werkzaamheden. Doordat de kinderen terugkomen ontwikkelen ze een band met hen en raken vertrouwd met het bedrijf en de werkzaamheden. Zij hebben veel respect voor deze mensen voor wie het wel en wee van de dieren en gewassen en het effectief laten functioneren van het bedrijf voorop staat. Zij zijn gemotiveerd om hier een bijdrage aan te leveren. De leerlingen en agrariërs vormen samenwerkingspartners in het werken en leren op de boerderij. De Boerderijschool spreekt andere talenten en kwaliteiten in kinderen aan. Het samenwerken, het maken van afwegingen en elkaar uitleggen van taken draagt ertoe bij dat kinderen respect krijgen voor elkaars talenten en verschillen accepteren. Op de boerderij ervaren zij hoe 'samen leren' en 'samen werken' werkt.

Op de boerderij komt ieder kind op zijn eigen manier tot zijn recht. Kinderen die het op school moeilijk hebben in het leren of sociaal kunnen op de boerderij hun plek volledig innemen. Het gaat heel harmonisch. Ze moeten samenwerken. Als er onderling botsingen zijn dan lukt dat op de boerderij veel makkelijker om kinderen eruit te halen. Op de boerderij is het eerder 'niet zeuren' en 'je moet elkaar niet in de steek laten'. Het is het gezamenlijk enthousiasme en de zin voor de boerderij, waardoor het ook lukt. (logboek leerkracht)

Planet

Het leren handelen in en vanuit de samenhang is op een boerderij voortdurend aan de orde. De agrariër houdt rekening met de grond en met het weer. Alles hangt met elkaar samen en de kinderen krijgen daar gevoel voor. De kinderen leren op de boerderij de werkelijkheid (van binnenuit) begrijpen en om zich in te leven in de wereld en de vragen die daar aan de orde zijn.

We gingen weer naar de boerderij. Ze vertelde over de tomaten dat het heel hard gevoren had en dat ze een lijn gespannen hadden en daar overheen vliesdoek over de tomaten heen. (Logboek Ruben)

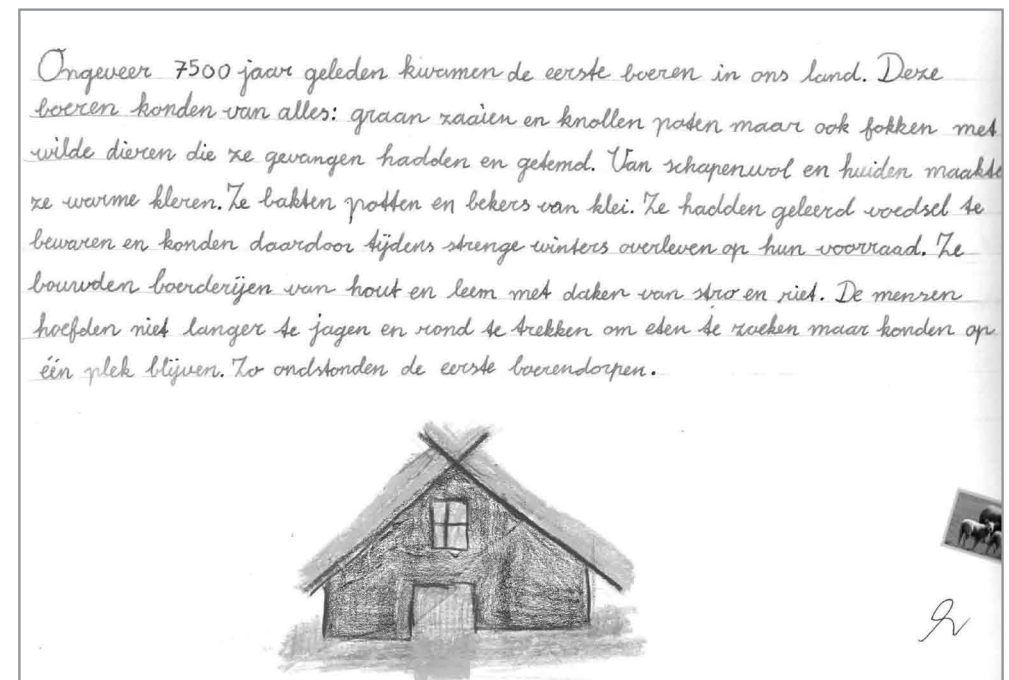
Profit

Aan het begin van het seizoen zijn er zakjes met zaad en aan het eind van het seizoen is er een rijke oogst. Dan begint de economie helemaal te leven. Kinderen krijgen het gevoel dat het echt iets oplevert. Ze ontdekken dat ze de oogst kunnen verkopen. Op school worden zaden afgewogen, zakjes gemaakt, prijzen opgezocht van vergelijkbare artikelen in de winkel en posters gemaakt. Er wordt een kraam gemaakt en de oogst wordt verkocht.

Ze vertelde over de mollenval en dat was een naar ding, maar ja zo'n mol molt alles. Zo'n mol molt 185 euro, omdat boer Wim 185 euro had gehad, als de mol al die planten niet had gemold. (Logboek Ruben)

Een levensecht tijdsbesef

Op de Boerderijschool ontwikkelen de leerlingen ook tijdsbesef. In het ervaren van veranderingen in de natuur, in de opeenvolgende seizoenen, door het jaar heen. Op de boerderij kunnen ze herhaling en ritme, de cyclische tijd, ervaren. Ook de relatie tussen inspanning en resultaat wordt heel duidelijk. Als de grond bijvoorbeeld niet goed is klaargemaakt, voordat er gezaaid wordt, zal het resultaat overeenkomstig zijn. Dat is een belangrijke les voor kinderen; onwetendheid heeft zijn prijs.

We krijgen voedsel (groenten, bloemen en fruit) door met de natuur samen te werken. Het besef van partnerschap met de natuur zorgt dat deze mogelijkheden er ook zullen blijven voor toekomstige generaties. Op de Boerderijschool leren de kinderen kijken naar wat lokaal, in samenwerking met de natuur, nodig is om voedsel te produceren. Het steeds op de boerderij zijn en ervaren hoe hard er gewerkt moet worden door de agrariërs en henzelf draagt er toe bij dat kinderen zich beter kunnen voorstellen welke inspanningen nodig zijn om een product te maken. Het maakt kinderen als het ware realistischer. Op school wordt dieper ingegaan op de wereld achter producten. Het werk dat is verricht om een product te maken en op de plaats van bestemming te krijgen. Hoeveel en welke mensen hebben hieraan meegewerkt? Was de prijs en de verdeling van de prijs zodanig dat allen die eraan hebben meegewerkt 'recht gedaan' is. Zo krijgt het begrip wereld-economie een concrete betekenis.

Ook de leraar houdt een logboek bij: *Wat is het toch heerlijk om met z'n allen op de boerderij te zijn en te werken. Om te zien hoe de kinderen genieten (en soms ook niet) en hoe ze de dingen beleven. De één vindt het geen enkel punt om brandnetels met blote handen te plukken (ja, dat kan zonder je te prikken!) en de ander durft het pas na lang aansporen en is dan zichtbaar trots dat het is gelukt en opgelucht, dat het voorbij is. In de tuin konden we zien dat wat de week ervoor was gezaaid, nu ongeveer 1 cm boven de grond stond. En dus werd ook zichtbaar wie heel dik gezaaid had of juist dun. Wie precies in de rij had gezaaid of er wat naast.*

De laatste keer voor de zomervakantie worden alle groenten geoogst. De tuin- en kookgroep werken in alle rust samen. Aan de kinderen wordt eerst gevraagd welke groenten er allemaal in de tuin staan. Dan worden de verschillende soorten groenten één voor één geoogst. Enkele kinderen wegen de groenten en verdelen ze. De oogst is zo groot dat iedereen heel tevreden is. Alle kinderen krijgen een groentepakket mee naar huis.

Totale Oogst			
Tuinbonen	9 kg	bosje lente ui	6,8 kg
Snijbiet	1,5 kg	venkel	7 kg
Bieten	4 kg	spinazie	7,5 kg
Sla	2,5 kg	en heel veel kroppen rucola	
Andijvie	3,5 kg		

Kinderen leren reflecteren op hun ervaringen door op school in hun boerderijschrift een verslag te schrijven over wat ze op de boerderij hebben gedaan. Soms doen ze opdrachten. Er wordt een koppeling gemaakt met de boerderijperiode in de groep vijf van de vrije school. De boerderij biedt een krachtige en levendige leeromgeving. Een leeromgeving met geheel andere kwaliteiten dan een schoolgebouw of klaslokaal. De vrije school heeft het verlevendigen en het harmoniserend willen werken als pedagogische opgave gesteld. De Boerderijschool biedt hier bij uitstek mogelijkheden toe.

De Boerderijschool is er voor scholen die kiezen voor levensecht leren. Het gaat om het leren in een authentieke omgeving op een boerderij, waarbij agrariërs de inhoudelijke professionals zijn, als onderdeel van het leren op school. Kinderen van groep 5-6 gaan gedurende een jaar (ca. twintig dagdelen) met hun klas leren en werken op een nabijgelegen boerderij. Door de herhaling en ritme in de boerderijwerkzaamheden, ontstaat een verdieping van de (leer-)ervaringen. Stichting Boerderijschool begeleidt scholen bij het opstarten van een Boerderijschool.(www.boerderijschool.nl)

De tekst is tot stand gekomen in samenwerking met directeur en leerkrachten van Vrije School De IJssel: Barbara Steen, Joan Plooijer, Constance Leijn, Angela Machiel, Lianne Eykelkamp.

Vrije School De IJssel
Henri Dunantweg 4
7201 EV Zutphen
www.deijsselbasisonderwijs.nl
admin@vsdeijsselbasisonderwijs.nl

Dank aan de boeren van biologische tuinderij De Korenblik in Warnsveld:
Nathalie Robertson-Porter, Erik Hetteema, Pebelle de Smidt, Wim Schoemaker
(www.boerderijkorenblik.nl)

Evelyne Schreurs is projectleider van Stichting Boerderijschool.